

Nr 159.

Av herr **Månsson**, *angående skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om inrättande av en statstidning m. m.*

I alla kultursamhällen har man vid den periodiska pressens första mera betydande framträdande på många håll väntat sig mycket av den i syfte att den skulle andligt höja och skola de delar av befolkningen, vilkas uppfostran av olika anledningar blivit mindre grundlig, och att detta pressens uppfostringsarbete skulle så småningom i sin mån utjämna klyftan mellan de olika samhällsklasserna. På sina håll gick man så långt, att man ansåg pressen som universitetets jämbörding och att den jämte detta hade ärvt de plikter, som den medeltida kyrkan en gång hade gent emot folket. På många håll har man däremot i denna pressverksamhet sett en fara för en lugn utveckling eller ett lugnt stillastående — beroende på vad var och en ansett mest önskvärt — i det man förmenat, att det till stor del vore pressens skuld att folket dragits ifrån kyrkan, som ute bland de breda lagren skulle representera den högre bildningen och det officiella samhället i såväl andliga som mångahanda världsliga ärenden, och att samhällslivet därigenom skulle gå mot upplösning och villervalla.

Man fruktade vidare en skadlig massuggestion genom tidningspressens benägenhet att ideligen upprepa samma slagord och meningar och att den lilla självständighet, som de breda lagren förut hade, skulle genom tidningarnas dagliga skrivelser gå förlorad, ävensom att folkets andliga liv i det hela skulle genom densamma förflackas. Det var därför inte heller med blida ögon, som de av religiösa stämningar gripna djupa leden i vårt land först mottogo den för trettio à fyrtio år sedan sig snabbt utvecklande periodiska pressen.

När man nu ser tillbaka på tidningspressens arbete under de tre
Bihang till riksdagens protokoll 1915. 4 saml. 70 häft. (Nr 159.) 1

årtionden, under vilka den tagit så stort uppsving, kan man inte annat än erkänna, att här som på många andra ställen ligger »sanningen i mitten».

De förstnämndas önsknings- och förhoppningar, att pressen skulle utöva ett stort uppfostrarbete, ha till en del uppfyllts, och inom pressens medlemmar av alla färger kunna många namn nämnas, vilkas bärare i hög grad tjänat folkupplysningens sak. Framför allt ha de breda lagren genom pressen fått ojämförligt mera överblick över världen än de någonsin förr haft.

Men inte heller den andra gruppen har visat sig bestå av idel falska profeter. I allt för hög grad ha deras farhågor uppfyllts. Framför allt sedan tidningsföretagen med sin yttre utveckling gled oöver från enskilda personer, som ägde och ledde dem och vilkas personliga anseende delvis var beroende av deras företags skötsel, till opersonliga aktiebolag, vilkas aktieägare icke ha något yttre ansvar för hur deras tidning ser ut, och som därför ofta sköta tidningen med lejda krafter och hetsa dessa att göra det på ett sådant sätt, att den inbringar mesta möjliga vinst åt ägarne, har denna tidningspress blivit andligt allt tunnare och hållningslösare, ja, ofta ogenerat sanningslös, och tar det ej så noga med om den skall få dementera i morgon vad den tar in i dag, om den nu över huvud dementerar något, ofta tiger den, i förlitande på att den av de stora pappersdrakarne översvämmade allmänheten skall genast glömma vad den läst till följd av lektyrens massa och dess servering huller om buller utan inbördes sammanhang. Därmed har ock denna tidningspress så småningom kommit att nästan helt förlora sin forna betydelse för folkbildningens höjande.

Denna förskjutning nedåt det sluttande planet har fortgått oavbrutet hand i hand med den yttre utvecklingen, och då denna på de sista åren varit storartad — fruktansvärd hade kanske varit ett riktigare uttryck med hänsyn till verkningarna av denna utveckling — torde man inom kort stå inför det förhållandet, att den periodiska pressens inverkan på arbetet för folkets höjande blir minus i stället för plus, blir ovännens, som sådde ogräs i det vete, som samhällets bildningsinstitutioner sått med mycket arbete och betydande kostnader.

Tidningspressens till det yttre storartade utveckling i våra dagar har uppnåtts genom en förbättrad teknik inom själva tryckeriyrkets såväl som på kommunikationernas område. De förbättrade maskinerna ha i hög grad sänkt tillverkningskostnaderna per enhet, så att det blivit möjligt även för den fattigaste att hålla sig med en daglig tidning. Bättre ordnad och snabbare postbefordran, telegrafnätets utbred-

ning och telefons framträdande och utveckling hava förorsakat ett så snabbt utväxlande av underrättelser mellan jordens skilda delar, att det endast sällan dröjer mer än dygnet om, innan man i sin tidning kan läsa om mera betydande händelser, som timat på jordklotets andra sida. Denna snabbhet i nyhetsförmedlingen eggjar folket att följa med vad som händer dag för dag långt mer än på den tiden för hundra år sedan, då ett meddelande av även den mest brådskande och viktiga art krävde veckor för att nå från Rom eller Paris till Stockholm.

En annan mäktigt bidragande orsak är affärslivets uppsving. Om vi se i en tidning för omkring hundra år sedan skola vi finna att den innehåller mycket litet av annonser, utom sådana, som kunna gå under rubrikerna »Allmänna kungörelser» eller »Borttappat» samt »Nöjen». Hantverkaren fann utan tidningens förmedling sin kundkrets, och knappast någon tillverkare av varor gjorde detta för att få profit i så stor skala, att han därigenom hastigt kunde samla rikedom, utan man nöjde sig i regel med att sträva efter sin ståndsmässiga utkomst. Men sedan varutillverkningen börjat ske i stor skala och i kapitalismens tecken, i syfte att hastigast möjligt få största möjliga vinst, har affärslivet börjat att i stigande skala genom tidningspressen vända sig till allmänheten och det finnes nu firmor som ge ut hundratusentals kronor i annonser för en enda slags tvål eller cigarrett. Detta har å ena sidan för tidningsföretagen medfört så avsevärda inkomster, att tidningarna kunnat tillhandahållas allmänheten till priser, som betydligt understiga tillverkningskostnaden, och varigenom tidningspressen säkert blivit mer jämnt spridd även inom de fattigare folklagren än eljest skulle blivit fallet. Men i andligt hänseende har, som ovan sagts, pressen ock så småningom förfallit och förlorat sin förra självständighet, till stor del genom verkningarna av denna inkomstkälla. Många upplysningar, som kunde lända till allmänhetens fromma om knep och bedrägerier på såväl affärslivets som andra områden, bli nu nedtystade, och det har t. o. m. gått så långt, att tidningar finnas, som inhösta betydande summor på annonser om läkemedel och andra varor, om vilka vederbörande tidningsutgivare icke äro okunniga att deras försäljning är endast en av lagen svåråtkomlig form för bedrägeri gent emot allmänheten. På senare tider har i vårt land vissa tidningars strävan efter stora annonsinkomster antagit former, som, såvitt vi veta, äro alldeles enastående i Europa och rörande vilka man kan tvivla om de moraliskt överskrida den rena utpressningens gräns eller ej. Hit kan bl. a. räknas utgivandet av s. k. yrkes- eller industrinumner, vanligen endast utgående i något hundratal exemplar och i vilka den firma i en viss bransch, som vill släppa till en mera

betydande summa åt tidningen, kan få sina chefer och fabriker fotograferade och en reklamartikel rörande sin affär införd i numret, utan att tidningen tar hänsyn till om den firman är mer eller mindre framstående i facket, genom vilket förfarande naturligtvis allmänheten kan i hög grad vilseledas beträffande olika fabrikanTERS betydelse för nationen och deras fabrikanTERS värde. Därifrån är icke steget långt till den rena korrupTIONEN, och det berättas ju om vissa tidningsföretag, att de vid förfäktandet om t. ex. en järnvägslinje bör genomlöpa den eller den trakten, icke gärna göra detta utan erkänsla.

Men den stora spridning tidningspressen fått i våra dagar har även en tredje betydande orsak. Det är den stigande folkbildningen, som spirat ur folkskolans och trafikväsendets utveckling och delvis genom pressens arbete under bättre dagar. De breda lagren ha alltmera trätt ut ur sin förra isolering, bildat nationella och internationella sammanslutningar inom var sina fack och bringas även därigenom till större lust att följa dagens händelser på olika områden. Tidningen blir det givna medlet härtill. Tidningspressen får sålunda nu mer än fördom sig anvisat folkuppfostrarens viktiga kall och blir den enda uppfostraren, när folkskolan och kyrkan i stort sett slutat den ungas fostran i och med konfirmationen. Det är ett högst maktpåliggande uppdrag, som den sålunda förr frivilligt åtagit sig och nu tvingas att handhava. Jag skall ej gå in på i huru hög grad den misslyckats i detta; att den endast i ringa grad nu har utsikt att lyckas är nära oomtvistligt.

Detta behöver ej bero på bristande god vilja hos dem som redigera dessa tidningar. Utom på den ovan antydda orsaken, att ganska oansvariga, opersonliga sammanslutningar i stor skala trätt i stället för de enskilda personer, som förr ofta både ägde, redigerade och direkt svarade för företaget, är det så att det, genom att även de minsta orter kräva sina egna små lokalorgan, uppkommit en sådan mängd tidningar att det blir allt svårare för enskilda personer att uppehålla en tidning, som redigeras i sådan anda, att den i första rummet lägger an på folkets upplysning och fostran. Endast staten är mäktig denna stora uppgift, till god del tack vare det förhållandet, att den själv är den störste annonsören och behöver organ för sina meddelanden. Men de privata tidningsföretagen ha i många fall att välja mellan vad som tjänar dess ekonomi eller att gå under i konkurrensen. Även i sådana tidningsföretag, som ägas av enbart ideella eller politiska sammanslutningar, måste man ofta i så hög grad ta hänsyn till det ekonomiska intresset, att det ideella blir lidande. Följden är att tidningspressen icke för folket blivit den mäktiga hävstång till dess höjande till ett rikt och

sunt andligt och medborgerligt liv, som man, som sagt, väntade av den vid dess första stora utveckling för ett halvt århundrade sedan. Liksom teatrarne numera för att locka den stora massan och därigenom hålla sig ekonomiskt uppe, i stället för att ge historiska skådespel och andra av uppfostrande art, i sorgligt hög grad nödgats tillgripa revylams och pajaspjäser, genom vilka folket förflackas och dess smak ödelägges, så ha ock de flesta större tidningsföretagen för att samla en bred publik och de med denna följande stora annonsinkomsterna allt mer försjunkit i en skadlig sensationsjournalistik.

På dessa tidningars inrikesavdelningar skall man finna, att det ej så mycket gäller att kort och korrekt meddela allmänheten vad som inträffat, genom vilket förfaringssätt man skulle få in långt fler meddelanden än man nu får rum med, utan man söker genom tre à fyra grova rubriker ovanför varandra inbilla allmänheten, att det är något högst betydelsefullt man meddelar inunder rubrikerna, även om det ej är fråga om annat än en skenande häst eller en kullblåst skorsten. Följden blir att man har inte utrymme för ett så rikhaltigt nyhetsmaterial som man annars skulle få in och även viktiga statssaker omtalas ofta i en här eller där undanstucken petitnotis. Följden uteblir inte. En ungdom, som växt upp i ett hem där en sådan tidning hållits, vänjer sig vid att mest fästa sig vid skvallret och bullret och litet eller intet vid samhällets verksamhet och behov. Man kan ej sedan av den ungo med skäl vänta ett så utbildat medborgarsinne, att han för det allmännas väl skall nöjd finna sig i att finna även sina personliga intressen något kantstötta. Skall uppfostrarekallet helt vara överlåtet till en sådan tidningspress, då skall folket snart mer än en väl vårdad trädgård likna en försumpad djungel, i vilken alla fiender till ett ordnat samhälle stryka omkring på rov.

Det finnes särskilt ett område rörande medborgarnes uppfostran, på vilket skolan, som den nu är inrättad, kan göra ytterst ringa, men på vilket en väl skött tidningspress skulle kunna uträtta storverk. Detta är när det gäller att lära folket att finna sig till rätta ute i världen, ge det kunskaper om andra folk och deras förhållanden, vilket mycket väl kan ske genom en väl skött utrikesavdelning i en tidning. Det finnes icke en enda svensk tidning, som kan sägas ha *en verkligt god sådan avdelning* och endast få tidningar, om vilka det kan sägas, att deras utrikesavdelning är försvarbar inför även låga anspråk. I de flesta stora tidningar — om de små lokalbladen kan man naturligtvis icke tala här, då de sakna utrymme för en sådan avdelning — är utrikes-

avdelningen så osammanhängande, att den saknar varje folkuppfostande betydelse.

Även ute i Europa äro i de icke officiella bladen utrikesavdelningen oftast sämre än man kunde vänta. En tidning, »Frankfurter Zeitung», och ävenså i viss mån »Times», utgöra i detta avseende hedrande undantag. Läsarne av dessa tidningar kunna vara något så när säkra om att de ej gå miste om skildringar av Japans, Förenta staternas, Brasiliens och andra lika långt avlägsna länders statsregleringar, viktigare riksdagsfrågor, mera betydande politiska strömningar och dessas huvudpersoner och vid regeringsväxlingar de avgående och nykommande ministärernas karakteristik, ävensom väl skrivna brev rörande förhållandena på de ekonomiska och kulturella områdena m. m.

Vad en sådan utrikesavdelning har för en folkuppfostande betydelse behöver väl knappast påpekas, ej heller vilken skada för vårt folks utveckling på skilda områden, som härflyter ur det olyckliga förhållandet, att det i stället för en sådan utrikesavdelning i sin tidning serveras en hel del krams utan värde för läsaren. Här bör staten ej försumma att genom en egen, totalt opartiskt skött tidningspress fullfölja det kostsamma uppfostringsarbete, som skolan och kyrkan börjat, helst som detta uppfostringsarbete kan ge betydande inkomster i statskassan i stället för som vanligen är fallet, utgifter.

På senare tider och särskilt under föregående år har pressens vårdslöshet i utrikesfrågor i en del s. k. stora tidningar övergått till ett för ledningen av vår utrikes politik i hög grad besvärande, okynligt uppträdande, som betänkligt närmar sig den betalde provokatörens. Man har sett tidningar, som ha lagt bort varje hänsyn till att Europa under nuvarande konflikttider girigt avlyssnar varje yttring, som kan tydas som ett uttryck för folkstämningen. Det har stundom sett ut som om all ansvarskänsla för land och folk varit bortblåst från en del av denna press, som pockar på att vara »allmänhetens» språkrör och talsman och värst har detta okynne tagit sig uttryck i de organ, där man slätt icke har någon allmänhet bakom sig anuat än tidningsredaktionen själv eller kan på något sätt bevisa, att man har mandat att föra någon enda samhällsgrupps talan. Vår utrikesavdelning torde aldrig förr så ha fått erfara vad det vill säga att slåss med samvets- och ansvarslösa människor som under det gångna året. På utrikespolitikens område är det snart ett gammalt system att folket på sina skattsedlar och med sitt liv och blod får betala de fönsterrutor, som oansvariga eller köpta tidningar slå in, men därför är det icke sagt att detta missförhållande skall bli gammalt härefter, sedan man så uppenbart sett

vart systemet leder. Läser man de färgade böcker, som de olika i den nu pågående konflikten indragna ländernas regeringar gett ut, skall man snart finna i hur hög grad skulden till det krig, som nu ödelägger generationers arbete i Europa, ligger hos en provokatorisk eller oansvarig tidningspress, vars uttalanden nationalisterna i de olika länderna tro eller låtsas sig tro vara identiska med folkets i vederbörande land mening. Har man den ringaste aktning för det samhällsbyggnadsarbete, som hundraden miljoner människor utföra och som kostar både möda, offer och nöd för många, kan man ej i fortsättningen som hittills låta okynniga och illvilliga människor lägga minor under dessa dyrbara samhällsbyggnader.

Det är här samhällets plikt att gripa in och försvara sig.

Det bästa sättet för avvärjande av alla utrikespolitiska förvecklingar till följd av en ansvarslös press' uppträdande är att fråntaga denna press det falska skenet av att vara allmänhetens eller statsviljans språkrör. Bäst sker detta genom att staten själv skapar sig ett eget stort tidningsorgan, vilket är så ordnat och lett, att det åtminstone med fog kan säga sig vara denna statsviljas språkrör och vars uttalanden de främmande regeringarne endast och allenast kunna hänvisas till. Det är ett fullkomligt spektakel att ett par, tre personer, som icke representera några andra än sig själva och icke ha något ansvar, kunna ta sig för att i ett av dem ägt geschäftsorgan lägga sig i nationens utrikespolitik med later och fasoner som om de representerade allt och alla här hemma, i stället för, som den gamle legosoldaten på 1600-talet, »vem som vill betala bäst». Lagar den därtill så att dess utgjutelser avtryckas i mera framstående organ i utlandet, så är vår utrikeslednings och våra sändebuds arbete i tider som dessa avsevärt försvårat.

Man skall här hänvisa till att samhället kan skydda sig med lagstiftning och att det redan finnes stränga lagbestämmelser för den som på sätt här antytts bringar staten i fara.

Sådan lagstiftning finnes i alla länder, men att denna trafik från en del av pressens sida dock fortgått, visar, att dessa lagbestämmelser ej tjäna mycket till; de användas, man kan väl utan överdrift säga, aldrig, även sedan det i de färgade böckerna påvisats vilken skuld pressen har. Och hur mycket mindre då när endast besvärligheter för regeringen och ingen öppen konflikt blir följden.

Endast en i hundratusenden exemplar utgående statens egen tidning kan skapa bättre förhållanden på detta ömtåliga område.

Startandet av en statens egen tidning av så omfattande art som

det här skulle vara fråga om torde nödvändiggöra uppsättande av ett statstryckeri och inrättandet av en Svenska statens egen telegrambyrå.

Frågan om ett statstryckeri har senast år 1913 varit föremål för riksdagens behandling. Då väcktes en motion av herr J. A. Ingvarson m. fl., i vilken motion det påvisades hur stora tryckningskostnaderna äro endast för departementen. Endast för dem uppgingo tryckningskostnaderna 1910 till nära en halv miljon kronor och beräknades för 1913 till 528,000 kronor. Riksdagens tryckningskostnader uppgå till över en tredjedels miljon kronor och om man så beräknar den väldiga massa järnvägs- och andra biljetter, samt den mängd blanketter av alla slag, som staten behöver, så förstår man att ett sådant tryckeri skulle i vinst ge ett välbehöfligt tillskott till statskassan. Andra kammaren avslög dock motionen med 87 röster mot 83.

Vad telegrambyråfrågan beträffar är det onekligen något lösligt ordnat, då några enskilda personer, utan någon kontroll från statens sida, ha i sina händer att ge utlandet den bild av svenska förhållanden som det faller dem in att ge, och framförallt är det i så upprörda tider som dessa av stor vikt, att statsmakterna kunna sköta och kontrollera denna förbindelse för vårt land med den övriga världen.

Kostnaderna för en statstidnings start skulle naturligtvis avsevärt nedbringas, såväl vad byggnader som andra omkostnader beträffar, om den förenades med statstryckeri och telegrambyrå.

Vad själva tidningen beträffar kunde den, om man så ville, först så småningom utveckla sig. Det må bliva en eventuellt kommande utrednings sak att i detalj på såväl det ena som det andra området utstaka riktlinjer för tidningens verksamhet. Här må endast några uppslag meddelas.

Post- och inrikes tidningar böra återlösas från Svenska akademien, som i stället erhåller omkring 50,000 kronor årligen till fullbordandet av sitt ordboksarbete, vilket nu, som känt är, bestrides ur tidningens överskott.

Tidningen utgives sedan under samma namn i en riksupplaga, som dock bör vara betydligt utvidgad, helst till »Times» omfång, och bör vara en opartiskt skött mönstertidning såväl på dagsnyheternas som riksdagsreferatens, utrikespolitikens och litteraturens områden. Med tidningen bör vid årets slut följa ett utförligt register över tidningens innehåll, så att den kan bindas och användas som en uppslagsbok för det gångna året.

Beroende på det resultat beträffande företagets framtidsutsikter, som utredningen kan komma till, kunde möjligen en ombrytning ske,

av tidningen till mindre upplagor, som under namn av »Stockholms läns posttidning», »Kronobergs läns posttidning», »Jämtlands läns posttidning» o. s. v. ginge ut en för vart län och en för Stockholms stad. Även länsupplagorna böra vara mönstertidningar i sin art. Beträffande annonserna böra leveransannonser m. fl. näppeligen behöva intagas i mer än den stora upplagan och endast hänvisningar till denna tas in i de mindre upplagorna, vilka huvudsakligen skola vara officiella annonsorgan för var sitt län. En gemensam lantbrukstidning, försedd med register och lämplig att inbinda, torde kunna medfölja alla upplagorna en gång i månaden.

Skulle så befinnas lämpligt kunde ju mycket väl flera län, t. ex. de tre småländska eller de två skånska o. s. v., erhålla en tidning gemensamt.

Rörande prenumerationspriset, ävensom om länsupplagorna borde utkomma tre, fyra eller sex gånger i veckan, torde det vara bäst att ej i förväg yttra sig innan en undersökning ägt rum. Priset på länsupplagorna måste vara så billigt, att de djupa leden kunde hålla sig med tidningen, men i varje fall borde en del av papperspriset betalas genom prenumerationspriset.

Kontrollen över tidningens opartiska skötsel skulle utövas av riksdagen, vilken skulle välja företagets huvudredaktör samtidigt med att den väljer justitie- och militieombudsmän.

Om en landskanslist i varje län finge åt sig uppdraget att mot provision sköta sin länsupplagas förseende med annonser och han därvid, ävenledes mot provision, understöddes av länsmännen och fjärdingsmännen i länet, torde det ej dröja länge innan dessa länstidningar skulle bli för statskassan ganska inbringande företag.

Att svenska staten ger ut ett eget tidningsorgan är, som bekant, ingen ny idé. Redan Gustav Vasas brev äro till stor del att anse som av honom skrivna, ofta långa utredande artiklar, i vilka han till allmänheten på marknaderna och andra platser riktar förmaningar av vitt skild art, ger råd och polemiserar mot de massor av falska rykten, som av fiender till hans regemente spriddes om honom och hans regeringsåtgärders innebörd. Likaså de tid efter annan av senare regeringar vid utomordentliga tillfällen spridda proklamationer, som ej äro att anse som förordningar, äro föregångare till senare statstidningar.

Sedan århundraden äger ock i själva verket svenska staten en egen tidning i Post- och inrikes tidningar, ehuru den nu ej på länge redigerats för statens räkning utan för Svenska akademien. Denna institution erhöll den 20 december 1791 av Gustav III inkomsterna av

tidningen. Svenska akademien hade redan vid akademiens stiftande av Konungen fått löfte därom, vilket även omnämndes i dess stat den 20 mars 1786. Samtidigt utsåg Konungen tre av akademiens ledamöter att besörja och ansvara för tidningens utgivande och lät å akademiens vägnar genom hovkanslersämbetet med dem upprätta arrendekontrakt i januari 1792 för en tid av tolv år. Arrendet, som visade sig ganska inbringande för arrendatorerna, förnyades gång efter annan.

Enligt Gustav III:s cirkulär av den 22 december 1791, vilket än i dag är gällande, skola inga kungörelser hava laglig verkan, så framt de ej varit införda i Post- och inrikes tidningar. Tidningen har förut haft andra privilegier, vilka nu äro upphävida, bl. a. portofrihet och likaså det under Gustav IV Adolfs regemente tillkomna privilegiet att landsortstidningar inte skulle få intaga andra nyheter än sådana, som först varit intagna i Posttidningen.

Beträffande förslag till förändring i tidningens förhållande till staten, vilka under senaste halva århundradet varit före i riksdagen, hänvisas till en motionen åtföljande bilaga.

På grund av vad här ovan anförts hemställes,

att andra kammaren ville för sin del besluta att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda i vad staten ekonomiskt och på annat sätt kunde erhålla fördelar genom upprättandet av ett statstidningsföretag i samband med ett statstryckeri och eventuellt en statens egen telegrambyrå samt för riksdagen förlägga de förslag, vartill denna utredning kan föranleda.

Stockholm den 4 februari 1915.

Fabian Månsson.

I syftet instämmer

Axel Schotte.

Bilagan till denna motion är lika med bilagan till motionen nr 59 i första kammaren av herr Oscar Olsson.